

Trichotillomania, trichofagia, trichobezoar – opis trzech przypadków. Propozycja modelu kontroli endoskopowej pacjentów z trichotillomanią

Trichotillomania, trichophagia, trichobezoar – summary of three cases. Endoscopic follow up scheme in trichotillomania

Marek Wolski¹, Marta Gawłowska-Sawosz², Michał Gogolewski¹,
Tomasz Wolańczyk³, Piotr Albrecht⁴, Andrzej Kamiński¹

¹ Klinika Chirurgii i Urologii Dziecięcej WUM

² Oddział Kliniczny Psychiatrii Samodzielnego Publicznego
Dziecięcego Szpitala Klinicznego w Warszawie

³ Klinika Psychiatrii Wieku Rozwojowego WUM

⁴ Klinika Gastroenterologii i Żywienia Dzieci WUM

Summary

Aim. Trichotillomania is a lack of control of one's hair pulling. It is estimated that about 1% of population develops trichotillomania. In up to 20% of patients with trichotillomania hair pulling is followed by swallowing – trichophagia. Trichobezoar forms in about 30% of patients with trichophagia.

Material and methods. In 2008–2014 three patients patient underwent surgery due to trichobezoar. One patient has had a history of trichotillomania. On admission abdominal X-ray and ultrasonography revealed abdominal mass. Diagnosis was confirmed in abdominal computed tomography.

Results. All trichobezoars were removed from the intestinal tract during laparotomy with gastric wall opening. In one case – Rapunzel syndrome – hair mass was also removed from the small bowel. After the surgical treatment all patients were referred to psychiatrist.

Conclusions. In patients after a surgery due to trichobezoar as well as other patients with trichotillomania, control of hair accumulation in the gastrointestinal tract remains a problem. The authors propose endoscopic follow up scheme in 6, 12, and 24 months after the surgery as well as for other patients with trichotillomania.

Słowa kluczowe: trichotillomania, trichobezoar, kontrola endoskopowa

Key words: trichotillomania, trichobezoar, endoscopic follow up

Wstęp

Trichotillomania jest to niekontrolowany przymus wyrywania własnych włosów. Ubytki w owłosieniu mogą być widoczne we wszystkich okolicach ciała, choć najczęściej występują w obrębie głowy i twarzoczaszki [1]. Z wyrywaniem włosów mogą być związane inne zachowania, jak np. ich połykanie, żucie, gryzienie [1].

Trichotillomania często występuje jako jeden z elementów bardziej złożonego obrazu klinicznego. Wspólchorobowość obejmuje zaburzenia depresyjne, zaburzenia lękowe, uzależnienia czy zaburzenia odżywiania się [1]. Szczegółowy opis kliniczny trichotillomanii znajduje się w artykule „Trichotillomania i trichofagia – rozpoznawanie, leczenie, zapobieganie. Próba ustanowienia standardów leczenia w Polsce” [2].

Etiologia trichotillomanii pozostaje nieznana. Wskazuje się zarówno na czynniki genetyczne, jak i środowiskowe mogące stanowić jej podłoże [3]. W klasyfikacji DSM-5 i ICD-10 umieszcza się ją w kategorii zaburzeń kontroli impulsów.

Częstość występowania zjawiska jest trudna do oceny, głównie ze względu na wstydlivy charakter zaburzenia i niechęć do ujawniania objawów. Szacuje się, że dotknięty tym zaburzeniem jest ok. 1% populacji pediatrycznej. W przedziale wiekowym do 18 r.ż. zjawisko to jest znacznie częstsze niż w populacji osób dorosłych [4]. Zaburzenie to częściej także dotyczy kobiet [5, 6, 7].

Nawet u 20% pacjentów z trichotillomanią wyrywaniu włosów towarzyszy ich połykanie – trichofagia [1, 8, 9]. W skrajnych postaciach pacjenci połykają również znalezione w otoczeniu włosy innych ludzi lub zwierząt.

W ok. 30% przypadków trichofagii dochodzi do formowania się trichobezoaru [9]. Mała podatność na ruchy perystaltyczne prowadzi do gromadzenia włosów w przewodzie pokarmowym i wytworzenia guza, który w miarę wzrostu stanowi przeszkodę dla pasażu treści pokarmowej, odpływu żółci i soku trzustkowego. Ucisk na ścianę przewodu pokarmowego może prowadzić do zaburzeń ukrwienia, nadżerek i perforacji. Innymi powikłaniami są wgłobienie, żółtaczka mechaniczna, zaburzenia wchłaniania, zapalenie trzustki [10, 11].

Trichobezoar należy brać pod uwagę w diagnostyce różnicowej przyczyn objawów u pacjentów niezgłaszających trichotillomanii, ale z zaburzeniami wchłaniania, niedokrwistością, ubytkiem masy ciała, przewlekłymi bólami brzucha, szczególnie w populacji nastolatków.

USG jamy brzusznej i RTG przeglądowy potwierdzają obecność guza w jamie brzusznej z ewentualnymi objawami niedrożności. Większą czułość wykazują MRI lub CT jamy brzusznej. Rozpoznanie można potwierdzić dopiero w czasie zabiegu endoskopowego lub chirurgicznego [12].

W większości przypadków metodą leczenia z wyboru jest klasyczna metoda operacji z nacięciem żołądka, a czasami także – w przypadku zespołu Roszpunka (Rapunzelsyndrom) – jelita cienkiego, oraz usunięcie zalegających włosów. W piśmiennictwie podaje się próby leczenia endoskopowego oraz laparoskopowego trichobezoaru, a także fragmentacji enzymatycznej [13, 14, 15, 16].

Cel

Celem pracy jest prezentacja trzech przypadków trichobezoarów u młodzieży.

Materiał i metody

W latach 2008–2014 operowano trzy pacjentki w wieku od 13 do 16 lat z powodu trichobezoar. Retrospektywnie przeanalizowano ich dokumentację medyczną (tab. 1).

Tabela 1. Pacjenci operowani z powodu trichobezoar

Pacjent	1	2	3
Płeć	K	K	K
Wiek	15	16	13
Rozpoznanie psychiatryczne w wywiadzie		Trichotillomania	
Objawy			
przerzedzenie włosów	tak	nie	tak
ból brzucha	tak od 2 tyg.	tak	tak od 6 miesięcy
guz brzucha	nie	tak	tak
utrata masy ciała	4 kg	nie	6 kg w ciągu 6 miesięcy
Badania laboratoryjne			
Hb g%	8,9	12,1	10,6
Badania obrazowe (rozpoznanie)			
USG	masa w żołądku	masa w żołądku	masa w żołądku
RTG	guz brzucha ze zwapnieniami	guz brzucha	guz brzucha ze zwapnieniami
CT		bezoar, zespół Roszpunka	bezoar ze zwapnieniami
Endoskopia	olbrzymi trichobezoar wypełniający cały żołądek		
Czas hospitalizacji w o. chirurgii (dni)	16	23	15

Analiza materiału

Tylko u jednej z pacjentek rozpoznano wcześniej trichotillomanię, pozostałe dwie nie były wcześniej diagnozowane pod kątem zaburzeń psychicznych. Pacjentka ta, z dziesięcioletnim wywiadem trichotillomanii, zgłosiła się z powodu bólu brzucha i guza wyczuwalnego przez powłoki. Kolejna pacjentka była wcześniej leczona z powodu niedokrwistości. Trzecia pacjentka została przyjęta z trichobezoare

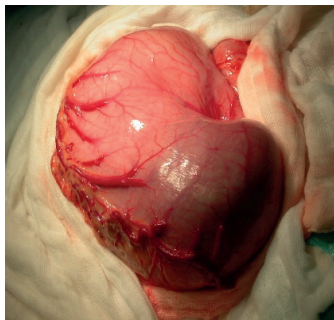
poznany podczas badania endoskopowego. Podczas badania uwidoczniono wrzód żołądka i liczne nadżerki jego błony śluzowej. Odstąpiono od usuwania trichobezoaru ze względu na jego rozmiar, ryzyko perforacji oraz niedrożności jelita.

W dwóch przypadkach wyczuwalny był guz brzucha. Ubytki w owłosieniu miały dwie pacjentki. U jednej chorej stwierdzono błądliwość powłok skórnych, rumień i tachykardię. U dwóch pacjentek rozpoznano niedokrwistość – poziom hemoglobiny, odpowiednio, 8,9% i 10,6%.

Badanie USG i RTG jamy brzusznej wykazało obecność guza w żołądku. W TK jamy brzusznej, wykonanej u dwóch pacjentek, rozpoznano trichobezoar (ryc.1). Wszystkie bezoary były usunięte z żołądka podczas laparotomii z szerokim nacięciem żołądka (ryc. 2). W jednym przypadku – zespole Roszpunki – konieczne było wydobycie masy guza z dwunastnicy i pętli jelita cienkiego (ryc. 3). U wszystkich pacjentek okres pooperacyjny był niepowikłany. Czas hospitalizacji wyniósł około dwóch tygodni. Żywnienie doustne włączono w 10. dobie po zabiegu. Pacjentki po zakończeniu leczenia chirurgicznego przekazano pod opiekę psychiatry.

Rycina 1. Obraz CT żołądka wypełnionego treścią trichobezoar

Rycina 2. Obraz śródoperacyjny

Rycina 3. Zespół Roszpunki (Rapunzelsyndrome) – masa trichobezoar sięgająca pętli jelita cienkiego

Dyskusja

Rzadkość występowania trichobezoar wydłuża czas do jego rozpoznania. Dwie pacjentki były leczone z rozpoznaniem niedokrwistości, u jednej rozpoznano guz brzucha. Tylko u pacjentki lezonej wcześniej z powodu trichotillomanii podejrzewano istnienie trichobezoar.

Czułość USG i przeglądowego RTG jamy brzusznej w rozpoznawaniu trichobezoar wynosi odpowiednio 25% i 18%, podczas gdy TK jamy brzusznej nawet do 97% [12]. W przedstawionym materiale rozpoznanie ustalono na podstawie TK jamy brzusznej.

Długotrwałość procesu akumulacji włosów prowadzi do zaburzeń wchłaniania, pasaży i ucisku na ściany przewodu pokarmowego. Wśród „ostrych” powikłań tri-

chobezoaru wymienia się perforację przewodu pokarmowego i zapalenie trzustki [10, 11]. W omawianym materiale pacjentka z objawami częściowej niedrożności była operowana w trybie pilnym, pozostałe w trybie planowym.

Leczenie chirurgiczne w trichotillomanii polega na leczeniu powikłań trichofagii. Wśród dostępnych metod leczenia laparotomia pozostaje metodą z wyboru, szczególnie w odniesieniu do dużych bezoarów. Stosuje się również endoskopię, laparoskopię, leczenie enzymatyczne, a także metody eksperymentalne, jak np. laserowe rozbijanie zawartości żołądka [13-16].

Endoskopowe usunięcie bezoaru polega na jego mechanicznym wydobyciu z przewodu pokarmowego w czasie endoskopii górnego odcinka przewodu pokarmowego. Podstawowym ograniczeniem metody jest wielkość bezoaru, pozwalająca na usunięcie go drogą naturalną. Fragmentacja większych bezoarów niesie ze sobą ryzyko powikłań w postaci perforacji przewodu pokarmowego [14].

Metoda laparoskopowa również pozwala na usunięcie trichobezoaru z żołądka. Wypełniony bezoarem żołądek uwidacznia się za pomocą kamery laparoskopowej, ściany żołądka nacina się i usuwa pofragmentowany bezoar. Zaletą tej metody jest mniejszy uraz powłok, wadami – dłuższy czas operacji oraz możliwość skażenia jamy otrzewnej fragmentami bezoaru. W przypadku dużych bezoarów konieczne jest poszerzenie cięcia skórniego w celu usunięcia ich fragmentów z jamy brzusznej [14-16].

W większości przypadków wykonuje się operacje metodą klasyczną z nacięciem żołądka, czasem – jak w zespole Roszpunkki – jelita cienkiego, podczas których usuwa się zalegające włosy. Metoda ta pozwala na usunięcie dowolnie dużych bezoarów z żołądka, inspekcję dalszych części jelita oraz minimalizuje ona ryzyko skażenia jamy brzusznej. Próby fragmentacji bezoaru przy użyciu enzymów trawiennych (chymopapina, celulaza, acetylocysteina) wykazały ich niewielką skuteczność [13]. W omawianym materiale metodą z wyboru była laparotomia, w tym u jednej pacjentki po nieudanej próbie interwencji endoskopowej.

Podstawą leczenia trichotillomanii jest psychoterapia z farmakoterapią [17]. Wszystkie pacjentki operowane w naszym ośrodku zostały przekazane pod opiekę oddziału psychiatrycznego i obecnie pozostają w obserwacji i leczeniu ambulatoryjnym.

Nie istnieją dokładne dane oceniające nawrotowość i skuteczność leczenia trichofagii. Efektywność poszczególnych metod w uzyskaniu odpowiedzi na leczenie i jej długotrwałą utrzymaniu oceniana jest na 50–80% [1, 8, 5, 18].

Podsumowanie

1. Rozpoznanie trichofagii dopiero w momencie wystąpienia powikłań trichobezoaru wynika z rzadkości choroby.
2. Chirurgiczne usunięcie trichobezoaru jest wyłącznie leczeniem powikłań trichofagii.
3. Dotychczas brak jest schematu monitorowania pacjentów z trichotillomanią.

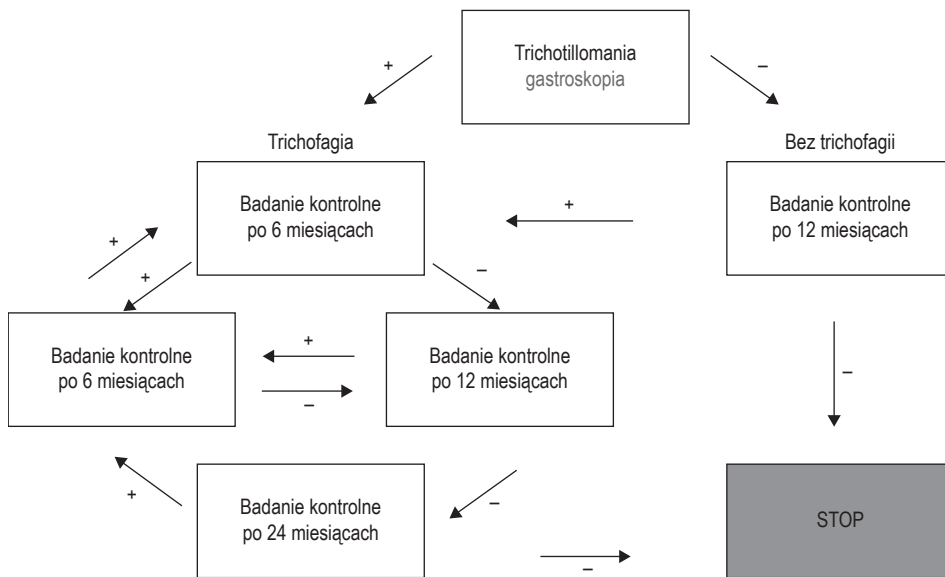
Leczenie w krótkim czasie aż trzech pacjentek z trichobezoarem stało się inspiracją do opracowania schematu monitorowania pacjentów z trichotillomanią.

Schemat kontroli endoskopowej (ryc. 4)

U każdego pacjenta z rozpoznaną trichotillomanią należy wykonać badanie endoskopowe górnego odcinka przewodu pokarmowego. Jeśli nie uwidoczniło włosów w przewodzie pokarmowym, kolejne badanie wykonuje się po upływie 12 miesięcy. W przypadku braku odchylenia od normy w tym badaniu wykonywanie kolejnych badań endoskopowych nie jest konieczne.

Jeśli w pierwszym badaniu endoskopowym zostaną uwidocznione włosy w przewodzie pokarmowym, po ich usunięciu kolejne badanie należy wykonać po sześciu miesiącach. Jeśli w tym badaniu nie uwidoczni się zalegających włosów w przewodzie pokarmowym, kolejne należy wykonać za 12 miesięcy, a następne po 24 miesiącach od poprzedniego badania. W przypadku wykrycia włosów w którymkolwiek badaniu kontrolnym termin kolejnego należy ustalić za sześć miesięcy i powtarzać schemat kontroli (kolejno po 12 i 24 miesiącach od poprzednich badań).

U pacjentów operowanych z powodu trichobezoarów kontrolne badanie endoskopowe należy wyznaczyć po sześciu miesiącach, kolejne po 12 i 24 miesiącach od poprzednich badań. Jeśli w którymkolwiek badaniu endoskopowym znalezione zostaną zalegające w przewodzie pokarmowym włosy, termin kolejnego badania należy wyznaczyć za sześć miesięcy.

Rycina 4. Schemat kontroli endoskopowej pacjentów z trichotillomanią

W każdym momencie obserwacji i leczenia pacjenta z trichotillomanią niepokój lekarza prowadzącego powinny wzbudzić takie objawy jak niedokrwistość, ubytek

masy ciała i zaburzenia wchłaniania, guz w jamie brzusznej. Objawy te mogą wskazywać na gromadzenie się włosów w przewodzie pokarmowym. W takim przypadku konieczne jest wykonanie doraźnego badania endoskopowego.

Piśmiennictwo

1. Christenson GA, Mackenzie TB, Mitchell JE. *Characteristics of 60 adult chronic hair pullers*. Am. J. Psychiatry 1991; 148: 365–370.
2. Gawłowska-Sawosz M, Wolski M, Kamiński A, Albrecht P, Wolańczyk T. *Trichotillomania i trichofagia – rozpoznawanie, leczenie, zapobieganie. Próba ustanowienia standardów leczenia w Polsce*. Psychiatr. Pol. 2016; 50 (1): 127–143.
3. Flessner CA, Knopik VS, McGeary J. *Hair pulling disorder (trichotillomania): genes, neurobiology, and a model for understanding impulsivity and compulsivity*. Psychiatry Res. 2012; 199: 151–158.
4. Keren M, Ron-Miara A, Feldman R, Tyano S. *Some reflections on infancy-onset trichotillomania*. Psychoanal. Study Child 2006; 61: 254–272.
5. Duke DC, Bodzin DK, Tavares P, Geffken GR, Storch EA. *The phenomenology of hair pulling in a community sample*. J. Anxiety Disord. 2009; 23(8): 1118–1125.
6. Cohen LJ, Stein DJ, Simeon D, Spadaccini E, Rosen J, Aronowitz B. i wsp. *Clinical profile, comorbidity, and treatment history in 123 hair pullers: a survey study*. J. Clin. Psychiatry 1995; 56: 319–326.
7. Grant JE, Odlaug BL. *Clinical characteristics of trichotillomania with trichophagia*. Compr. Psychiatry 2008; 49: 579–584.
8. Bouwer C, Stein DJ. *Trichobezoars in trichotillomania: case report and literature overview*. Psychosom. Med. 1998; 60: 658–660.
9. Kuroki Y, Otagiri S, Sakamoto T, Tsukada K, Tanaka M. *Case report of trichobezoar causing gastric perforation*. Dig. Endosc. 2000; 12: 181–185.
10. Kohler JE, Millie M, Neuger E. *Trichobezoar causing pancreatitis: first reported case of Rapunzel syndrome in a boy in North America*. J. Pediatr. Surg. 2012; 47(3): e17–e18.
11. Ripollés T, García-Aguayo J, Martínez MJ, Gil P. *Gastrointestinal bezoars: sonographic and CT characteristic*. AJR Am. J. Radiol. 2001; 177: 65–69.
12. Phillips RM, Zaheer S, Drugas GT. *Gastric trichobezoar: case report and literature review*. Mayo Clin. Proc. 1998; 73(7): 653–656.
13. Filipi CJ, Perdakis G, Hinder RA, De Meester TR, Fitzgibbons RJ Jr, Peters J. *An intraluminal surgical approach to the management of gastric bezoar*. Surg. Endosc. 1995; 9(7): 831–833.
14. Christenson GA, Pyle RL, Mitchell JE. *Estimated lifetime prevalence of trichotillomania in college students*. J. Clin. Psychiatry 1991; 52: 415–417.
15. Son T, Inaba K, Woo Y, Pak KH, Hyung WJ, Noh SH. *New surgical approach for gastric bezoar: “hybrid access surgery” combined intragastric and single port surgery*. J. Gastr. Cancer 2011; 11(4): 230–233.
16. Tudor ECG, Clark MC. *Laparoscopic – assisted removal of gastric trichobezoar; a novel technique to reduce operative complications and time*. J. Pediatr. Surg. 2013; 48: E13–E15.

17. Tolin DF, Franklin ME, Diefenbach GJ, Anderson E, Meunier SA. *Pediatric trichotillomania: descriptive psychopathology and an open trial of cognitive behavioral therapy*. Cogn. Behav. Ther. 2007; 36: 129–144
18. O’Sullivan MJ, McGreal G, Walsh JG, Redmond HP. *Trichobezoar*. J. R. Soc. Med. 2001; 94(2): 68–70.

Adres: Marek Wolski
Klinika Chirurgii i Urologii Dziecięcej
Warszawski Uniwersytet Medyczny
02-091 Warszawa, ul. Żwirki i Wigury 63A

Otrzymano: 17.04.2015
Zrecenzowano: 8.05.2015
Otrzymano po poprawie: 10.05.2015
Przyjęto do druku: 10.05.2015